

ASCETIC WAY OF LIFE IN CHRISTIAN MONASTERIES: FEATURES OF THE TRANSITION FROM EARLY TIMES TO MODERNITY

Gulnora Khudoyberganova

associate professor, PhD

International Islamic Academy Of Uzbekistan

Uzbekistan, Tashkent

ABOUT ARTICLE

Key words: Monastery, monasticism, Christianity, asceticism, prayer, psalma, collective prayer, monastic life, physical labor, intellectual asceticism.

Received: 10.12.24

Accepted: 12.12.24

Published: 14.12.24

Abstract: This article analyzes the monastic life and daily activities of the monks in terms of the centuries-old transformation of Christian asceticism. The monks studied the strict prayer and disciplinary practices required for physical and mental maturation, the Psalms reading order, the forms of collective and solitary prayer, the practice of physical labor, the special time and the order of eating. Time-finding methods, prayer-calling signs, and sessions of nuns, mutual assistance, and disciplinary measures have also been analyzed in monasteries throughout the 4th-5th centuries. The article also discusses the role of intellectual asceticism in modern monastic life and the survival of the ancient principles of asceticism.

XRISTIANLIK MONASTIRLARIDA ASKETIK HAYOT TARZI: ILK DAVRLARDAN ZAMONAVIYLIKKA O'TISHNING XUSUSIYATLARI

Gulnora Xudoyberganova

dotsent, PhD

O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi

O'zbekiston, Toshkent

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Monastir, monaxlik, xristianlik, asketizm, ibodat, psalma, jamoaviy ibodat, monastir hayoti, jismoniy mehnat, intellektual asketizm.

Annotatsiya: Ushbu maqolada monaxlarning monastir hayoti va kundalik faoliyatlari xristian asketizmining asrlar davomida o'zgarishi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Monaxlardan jismoniy va ruhiy kamolot uchun talab qilingan qat'iy ibodat va intizomiy amallar, psalmalar o'qish tartibi,

jamoaviy va yakka ibodat shakllari, jismoniy mehnat bilan shug'ullanish, maxsus vaqt va taomlanish tartibi o'rganilgan. Shuningdek, IV–V asrlar davomida monastirlarda vaqtni aniqlash usullari, ibodatga chaqiruvchi belgilar va monaxlar majlislari, o'zaro yordam va intizomiy chora-tadbirlar ham tahlil qilingan. Maqola zamonaviy monastir hayotida intellektual asketizmning o'rnini va asketizmning qadimiy tamoyillarining saqlanib qolganligini ham muhokama qiladi.

АСКЕТИЧЕСКИЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ В ХРИСТИАНСКИХ МОНАСТЫРЯХ: ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕХОДА ОТ РАННЕГО К СОВРЕМЕННОМУ

Гулнора Худойберганава

доцент, PhD

Международная Исламская Академия Узбекистана

Узбекистан, Ташкент

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: монашество, монашество, христианство, аскетизм, молитва, псалмы, коллективная молитва, монашеская жизнь, физический труд, интеллектуальный аскетизм.

Аннотация: В этой статье анализируется монашеская жизнь и повседневная деятельность монахов с точки зрения изменения христианского аскетизма на протяжении веков. Монахи изучали строгие молитвенные и дисциплинарные действия, необходимые для физического и духовного совершенствования, порядок чтения псалмов, формы коллективной и индивидуальной молитвы, занятия физическим трудом, особое время и режим питания. Также были проанализированы методы определения времени в монастырях IV–V веков, призывные знаки к молитве и монашеские собрания, взаимопомощь и дисциплинарные меры. В статье также обсуждается роль интеллектуального аскетизма в современной монашеской жизни и сохранение древних принципов аскетизма.

KIRISH

Monastirlarda monax o'z hayotini butkul tinimsiz ibodatga bag'ishlashi talab etilgan. Ibodat jamoaviy (liturgiya, psalmalarni o'qish) yoki yakka holda bo'lishi mumkin. Benedikt nizomi yoki boshqa an'analarga amal qiluvchi monastirlarda monaxlarning jismoniy mehnatlariga ham alohida e'tibor berilgan. Mehnat bilan mashg'ul bo'lish nafaqat yashash uchun ozuqa topish, balki, monax uchun asosiy xavflardan hisoblangan dangasalik va umidsizlikni yengishda asketizmning shakli hisoblangan.

ASOSIY QISM

Monaxlar abbat tomonidan belgilangan vaqtda ovqatlanishi va uxlashi talab etilgan. Ularni tungi ibodat uchun qo'ng'iroq (kolokol) ovozi uyg'otgan. Shunday chaqiriqlar ularni bir kunda 7 marta ibodat uchun jamlagan. Monastirda yil, hafta, kun o'ziga xos taqsimot asosida qabul qilingan. Monaxlar ibodatining asosini 150 psalmadan iborat bo'lgan Psaltir¹ tashkil etgan. Monaxdan bir hafta davomida 150 psalmani o'qib tugatish talab etilgan. Monaxlarning kun tartiblari fasllar (qish va yoz) ga ko'ra farqlangan.

Umumiy holatda monaxlarning ibodat vaqtlari quyidagicha taqsimlangan:

- tonggi (matutinae) – tun yarimidagi ibodat (00:30 da boshlangan);
- madhlar (laudes) – quyoshning ilk nurlari chiqish vaqtida;
- birinchi soat (prima) - kun chiqqandan keyin;
- uchinchi soat (tertia) – ertalabki soat 9 atrofida;
- oltinchi soat (sexta) – tush vaqtida;
- to'qqizinchi soat (nona) – kunduzgi soat 15 atrofida;
- kechki (vesperae) – quyosh botishidan oldin;
- tungi (completorium) – quyosh botishi va qorong'ulik o'rtasida.

Monaxlar hayotini va ibodat jarayonlarini aniq belgilash uchun vaqtni aniqlash talab etilgan. Eng qiyini tungi ibodat vaqtini aniqlash hisoblangan. Kunduzi quyoshga, soyaga, kechqurun yulduzlarga qarab aniqlangan. Lekin bulutli havoda bu usullar yordam bermagan. Bunday sharoitda vaqtni aniqlash uchun turli qurilmalar – qum soatlar, murakkab suv mexanizmlari (klepsidrlar), shamlar, keyinchalik esa haqiqiy inqilob sanalgan mexanik soatlardan foydalanilgan. Ibodatga chorlovchi qo'ng'iroqlar ham turlicha bo'lgan. Berilgan vazifaga ko'ra qo'ng'iroqlar turlicha chalingan, masalan, birinchi soat va tungi ibodat uchun bir marta qo'ng'iroq chalingan, uchinchi, oltinchi va to'qqizinchi ibodat uchun uch marta. Bundan tashqari monastirlarda yog'och taxtacha (*tabula*) bo'lib, uni monaxlardan biri o'lim to'shagida ekanligi xabarini bildirish uchun urilgan. Alohida kelliya yashagan monaxlar jamoaviy ibodat uchun haftaning shanba va yakshanba kunlari yig'ilganlar, qolgan kunlari esa o'z kelyalarida ibodat qilganlar. Lekin monax uchun faqat kechqurun va tunda 12 ta psalmani o'qish majburiy bo'lgan. Bu xristianlikning ilk davrlarida yashagan asketlarning ahdlari bo'lgan. Psalmalarni o'qish jarayonida har olti psalmadan so'ng bitta "Alliluiya"²ni kuylangan. Shanba va yakshanba kunlari

¹ Psaltir (yun. ψαλτήριον, psalteriya musiqa asbobi nomidan oilangan; yahudiylikda - Tegilim, ibr. תהלים — «madh qilmoq») – Tanax va Qadimgi Ahd tarkibidagi kitob. 150 yoki 151 paslma - o'shiq yoki madhiyalardan iborat. Bibliyada Psaltir Yahyo kitobidan keyin o'rin olgan. Yahudiylarda Tanaxning uchinchi qismi Ketuvimda joylashgan. Islomda Psaltir Zabur deb ataladi.

² Alliluiya (ibr. xalelu Yax – Yahveni ulug'lash), lot. alleluia- ibodatni olib boruvchining jamoani Xudoni madh etishga chaqiruvi.

monaxlar “Sirli marosimlar” uchun cherkovda to‘planganlar. Misr monastirlarida jamoaviy ibodatlar kuniga ikki marta - kechki va tungi vaqtda o‘tkazilgan. Tungi ibodat xo‘roz qichqirig‘idan oldin boshlanib, quyosh chiqquncha davom etgan. Qish faslida tun uzun vaqtlarda ibodatlar xo‘rozning to‘rtinchi qichqirig‘iga qadar davom etgan. Ibodatlarda jami 12 psalma kuylangan. Agar kuylovchi ikkita bo‘lsa, har biri 6 psalmadan, 3 ta bo‘lsa, 4 psalmadan, 4 ta bo‘lsa 3 psalmadan kuylangan. 4 tadan ortiq kuylovchi bo‘lmagan. Tinglovchilar pastak o‘rindiqlarda o‘tirganlar. Har bir psalma oxirida kuylovchi duo o‘qigan, shu vaqtda barcha tinglovchilar o‘rinlaridan turib tik turgan holda ibodat qilganlar va ta’zim qilganlar[1].

12 psalmadan kuylangandan so‘ng Eski Ahd va Yangi Ahddan o‘qilgan. Shanba va yakshanba kungi ibodatda esa faqat Yangi Ahddan (Havoriylar maktublari va havoriylar faoliyatidan yoki Injil) o‘qilgan. Ibodat uch karra duo qilish va tiz cho‘kish bilan tugagan. Shanba va yakshanba kunlari uchinchi soat yevxaristiya (poklanish) marosimi o‘tkazilgan. Barcha monaxlar ilk marta monaxlikka qabul qilinganda kiygan liboslarini kiyib, yalangoyoq cherkovga borganlar. Cherkovga kirishda ularni oyoqlarini diakonlar maxsus jomda yuvganlar. Yevxaristiya vaqtida uchun monaxlar belbog‘ va milotni yechib qo‘yganlar, har biriga alohida non (Isoning tanasi) va vino (Isoning qoni) diakon tomonidan berilgan. Bemor monaxlarni poklash uchun ularning kelyalariga kelganlar, cherkovdan uzoqda yashaydigan, safarga chiqqan monaxlar esa yevxaristiya (maxsus tayyorlangan, liturgiya vaqtida iste’mol qilinadigan non) o‘zlari bilan olganlar.

Kunduzgi ibodatdan so‘ng ba’zan maxsus kechalar tashkil qilingan. Bunda monastirga dunyoviy kishilardan qilingan ehsonlar, dehqonlarning hosilni yig‘im terim vaqtida monaxlar uchun hadya qilgan oziq-ovqatlari kabi mahsulotlardan tanovul qilingan. Bu kechalarda dasturxon bezalgan, monaxlar o‘zlaridagi ba’zi narsalarni jamoaga yangi qabul qilinganlarga tortiq qilganlar, vafot etgan monaxlarning buyumlari tarqatilgan. Bu kechalardagi dasturxon monaxlarning odatiy dasturxonidan farq qilgani uchun aksariyat monaxlar ishtirok etishni istamaganlar, ular ibodat tugagandan so‘ng o‘z kelyalariga ketganlar[2].

Yakshanba kunlari monastirlarda monaxlarning majlislari tashkil etilgan. Bu majlislar monastirning eng katta presviteri olib borgan va barcha monaxlarga tegishli masalalar muhokama qilingan. Nitriyskiy tog‘idagi monastirda IV asrda sakkizta presviter bo‘lgan, lekin majlisni faqat bitta presviter olib borish huquqiga ega bo‘lgan. Qolgan presviterlar majlisda fikr bildirish, qaror qabul qilish huquqiga ega bo‘lmaganlar. Bunday majlislarda asosan quyidagi masalalar muhokama etilgan:

- presviterni tayinlash;
- e’tiqod va aqidaga taalluqli masalalar;
- ba’zida majlislar alohida tutiladigan ro‘za masalalariga bag‘ishlangan;

- gunohkor hisoblangan monaxlarga hukm chiqarish.

Monaxlarga beriladigan eng og'ir jazo monaxlar safidan chiqarilish hisoblangan. Lekin bunday jazo berish yoki monaxlarning ayblari ustidan hukm chiqarish aksariyat monaxlik asoschilari tomonidan yoqlanmagan. Masalan, avliyo Antoniy "ortimda qolgan gunohlarim ko'p, men esa birodarimnig ozgina gunohini muhokama qilib jazolaymanmi. Yaxshisi o'z gunohlarimni kechirishini so'rab Yaratganga iltijo qilaman" deydi[3].

IV-V asrlar solnomachilari Misrda ikki turdagi monaxlik turmush tarzini farqlab ko'rsatadilar, anaxoretlar va kinovitlar. Anaxoretlar monastir jamoasidan ajralib chiqib, barchadan uzoqlashgan holda o'nlab yillar davomida inson zotini ko'rmay, sahroning kimsasiz (chuqur) joylarida yashaganlar. Ular yovvoyi o'simliklarni iste'mol qilganlar, ichish uchun suvni toshlar va o'simliklarga tushgan shudringdan olganlar. Anaxoretlarning aksariyati bir joyda doimiy yashamaganlar, balki ko'chib yurganlar. Jamoadan ajralgan monaxlarni dastlabki davrda "monastir otalari" nazorat qilish uchun vaqti-vaqti bilan borib ko'rganlar. Ba'zan anaxoretlar orasida vasvasaga uchrashlik holati kuzatilgan. Shunday vaziyatda monaxni cherkovga olib kelingan. "Cherkov otalari" jomga suv solib unda qo'llarini yuvganlar va o'sha suvni monax ustidan quyganlar. Buni vasvasadan xalos bo'lish yo'li sifatida ko'rganlar.

Sahroda yashagan monaxlar ba'zilar g'orlarni, ba'zilar vayronalarni, mozorlarni makon tutganlar. Lekin ko'pchilik monaxlar o'zlari uchun toshlar, g'isht, loy yoki barglardan alohida kichik turar joy (kelliya, skit) qurib olganlar. Makariy Aleksandriyskiy, Illarion, avliyo Antoniy kabi mashhur monaxlarning kelliyalari juda kichik, hatto oyoq uzatishning imkoni bo'lmagan darajada tor bo'lganli haqida ma'lumotlar bor. Lekin odatiy holda monaxlarning turar joylari bir nechta xonadan iborat bo'lgan. Unda kirish yo'lagi, oziq-ovqat uchun, asbob-anjomlar (qo'l mehnati uchun) saqlanadigan xonalar mavjud bo'lgan.

Monaxlar ibodat bilan birga jismoniy mehnat bilan ham mashg'ul bo'lganlar. Masalan misrlik monaxlar hayoti ibodatdan tashqari taomlanish ehtiyojini qondirish, hech kimga malol kelmaslik maqsadida arqondan, daraxt shoxlaridan savatlar to'qish bilan shug'ullanganlar. Shuningdek, qo'l mehnati orqali monaxlar yo'lovchilar, qashshoqlar va mahbuslarga yordam berganlar. Monaxlarning mashg'ulotlari ularni turli vasvasalarga uchrashlaridan ham saqlagan. Lekin monaxlar uchun asosiy faoliyat ibodat hisoblangan. Ular mehnat qilayotgan vaqtlarida ham duolar va zikrlarni takrorlaganlar.

Jamoaviy monastirlarda yashovchi monaxlarnig o'z kelyalaridan tashqari o'zlariga tegishli buyumlari, kichik xo'jaliklari bo'lgan. Ba'zilar yillik ozuqa sifatida un yoki boshqa mahsulotlar, shuningdek mehnat anjomlari, kitoblar, oz miqdorda bo'lsa ham pul jamg'arib qo'yg'anlar. Shuning uchun manbalarda kelyalarni o'g'rilar tunagani eslatib o'tiladi[4]. Lekin bu ehtiyojlar monaxlarni dunyoga bog'lash uchun xizmat qilmagan. Monaxlar o'z ehtiyojlarini cheklashga

harakat qilganlar, shu sababli qo'l mehnatining eng oddiylarini tanlaganlar. Masalan, ular xurmo shoxlaridan savat, elak, panjaralar to'qiganlar, ba'zilar kulolchilik bilan shug'ullangan, boshqalari esa shamlar yasagan, ular orasida yozuvchilar ham bo'lgan. Shuningdek, dehqonchilik bilan shug'ullanadigan monaxlar ham bo'lgan. O'z mahsulotlarini gohida sotish uchun monaxlarning o'zlari borganlar[5]. Ehtiyoj tug'ilganda bir-birlaridan mahsulot olib turganlar. Yakshanba va shahidlarni xotirlash kunlarida mehnat bilan shug'ullanmaganlar.

Monaxlarning odatiy taomlari asosan sabzavotlar, ko'katlar, non, mevalar va mayda tuzlangan baliq bo'lgan. Suyuq taomlar dukkakli o'simliklardan tayyorlangan, juda kam hollarda moy yoki asal qo'shilgan. Yumshoq non hashamat belgisi hisoblangan, katta jamoalarda non yopish xonalari bo'lgan. Lekin aksariyat monastirlarda paksama (arpa unidan tayyorlangan, quruq, mayda non) iste'mol qilingan. Paksama qattiq bo'lgani uchun uni yeyishdan oldin suvga bo'ktirish kerak bo'lgan. Monaxlar uchun bir kunda ikkita paksama iste'mol qilish me'yor hisoblangan. Paksamalarni uzoq muddat saqlash mumkin bo'lgan. Kunduzgi soat to'qqizgacha monax tanovul qilishi mumkin bo'lmagan. Soat to'qqizda ibodat va psalma kuylashni bajargandan so'ng tanovul qilganlar. Chorshanba va juma kunlari hech qanday taom iste'mol qilmaganlar. Aksariyat oqsoqollar (starsi) qaynatilgan taom iste'mol qilmaganlar. Monaxlarning uyqu vaqtlari odatda 3-4 soat davom etgan.

Betob bo'lgan monaxlar shifokor yordamidan foydalanganlar. Nitriyskiy monastirida o'z shifokorlari bo'lgan. Monax betob bo'lganda uning kelyasiga borib, kerakli yordam ko'rsatilgan. O'lim to'shagida bo'lgan monaxlarni barcha jamoa a'zolari uning so'nggi so'zlarini eshitish maqsadida o'rab olganlar. Vafot etgan monaxlar uchun xotira kechalari o'tkazilgan[6].

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, xristianlikdagi dastlabki asketizmida inson tanasini ruhiy kamolot to'sig'i deb hisoblab, uni tahqirlash, undan nafratlanish tuygulari o'rta asrlarga qadar ustuvor bolgan. Bu davrlarda tanaga ozor berish monaxlik hayotining asosiy maqsadlaridan biri bo'lgan.

Zamonaviy hayot tarzi xristianlikdagi asketik amaliyotlarga ham muyayyan darajada ta'sir ko'rsatgan. Bugungi kunda xristian asketizmi inson tanasini jismoniyga mashaqqat yetkazishdan ko'ra, ko'proq ruhiy amaliyotga e'tibor qaratmoqda. Bugungi kun monaxlari ko'proq intellektual asketizmga ahamiyat beradilar. Shuning uchun zamonamiz monaxlari asketizm haqida gapirganlarida ko'proq ruhiyat, ma'naviyat muolajasini nazarda tutmoqdalar.

Yuqoridagi o'zgarishlarga qaramay, asketizmning asosiy tamoyillari monaxlik hayotida saqlanib qolgan va hamon xudojo'ylar uchun taqvodor hayot mazmuni bo'lib qolmoqda.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Казанский П. С. Общий очерк жизни иноков египетских в IV и V веках. – М.: Тип. В. Готье, 1872. – С. 26
2. Казанский П. С. Общий очерк жизни иноков египетских в IV и V веках. – М.: Тип. В. Готье, 1872. – С. 26
3. Казанский П. С. Общий очерк жизни иноков египетских в IV и V веках. – М.: Тип. В. Готье, 1872. – С. 29
4. Казанский П. С. Общий очерк жизни иноков египетских в IV и V веках. – М.: Тип. В. Готье, 1872. – С. 29
5. Казанский П. С. Общий очерк жизни иноков египетских в IV и V веках. – М.: Тип. В. Готье, 1872. – С. 48
6. Казанский П. С. Общий очерк жизни иноков египетских в IV и V веках. – М.: Тип. В. Готье, 1872. – С. 48